

Dział: Ogrodnictwo

ISSN 1897-7820

http://www.npt.up-poznan.net/tom2/zeszyt4/art_24.pdf

Copyright ©Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

ANDRZEJ DRABIŃSKI, MARCIN SOBOTA

Instytut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

PRAWNE ASPEKTY RELACJI: ARCHITEKTURA KRAJOBRAZU – OCHRONA ŚRODOWISKA

Streszczenie. Artykuł zawiera omówienie teoretycznych koncepcji oraz występujących w powszechnie obowiązujących przepisach prawa definicji ochrony środowiska oraz krajobrazu. Wskazane zostały konstytucyjne podstawy ochrony środowiska ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji zrównoważonego rozwoju jako zasady kształtującej krajobraz. Omówione zostały funkcje, jakie powinno spełniać prawo w ramach należytej ochrony środowiska oraz racjonalnego kształtowania krajobrazu. Autorzy skupili się również na wskazaniu czynników kształtujących krajobraz na podstawie przepisów prawa obowiązujących w zakresie ochrony środowiska. Przeprowadzone przez autorów analizy oraz wykładnia przepisów prawa uwzględniają rozwiązania przyjęte na szczeblu krajowym oraz w Unii Europejskiej, a także orzecznictwo sądów powszechnych, Trybunału Konstytucyjnego oraz literaturę i poglądy doktryny w przedmiotowym zakresie.

Słowa kluczowe: architektura krajobrazu, ochrona środowiska, ochrona przyrody, zrównoważony rozwój

Wstęp

Zasady kształtowania krajobrazu i ochrony środowiska powstają zarówno na bazie obowiązujących na danym terenie zwyczajów, jak również systemu nakazów oraz zakazów wynikających bezpośrednio z przepisów prawa, zarówno powszechnie obowiązujących, jak też zawierających normy indywidualne i konkretne. W najbardziej ogólnym ujęciu należy wyróżnić pięć głównych składników porządku prawnego obowiązującego w dziedzinie ochrony środowiska, tj.:

- 1) konstytucyjne podstawy ochrony środowiska, zawierające również normy prawa międzynarodowego;
- 2) kompleksowa regulacja prawa ochrony środowiska, oparta na przepisach ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001.62.627 ze zm., dalej: p.o.ś.);

- 3) przepisy szczególne regulujące sprawy ochrony środowiska, np. związane z gospodarowaniem zasobami wód lub kopalin;
- 4) przepisy odrębne prawa ochrony środowiska, określające wymagania ochrony środowiska w ustawach lub aktach wykonawczych do tych ustaw, których przedmiotem głównym nie jest ochrona środowiska, lecz zagadnienia z innych dziedzin życia, których regulacja ma istotny wpływ na stan środowiska i jego ochronę;
- 5) akty prawa miejscowego odnoszące się do ochrony środowiska.

Na wstępie zasadne pozostaje postawienie pytań: czy możliwe jest racjonalne kształtowanie krajobrazu bez odniesienia do norm nakazujących ochronę środowiska? Innymi słowy: jaki jest zakres swobody architekta krajobrazu podczas jego pracy w aspekcie zasad nakazujących ochronę środowiska naturalnego? Czy podstawową zasadą w tym przypadku jest zachowanie naturalnego krajobrazu w niezmienionej postaci czy też granice ochrony środowiska wyznaczane są przede wszystkim przez potrzeby człowieka?

System prawa krajowego

System prawnej ochrony środowiska opiera się w Polsce na przepisach Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997.78.483 ze zm.), która w art. 74 określa zadania władzy publicznej w zakresie polityki ochrony środowiska: „Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom. Ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych. Każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska. Władze publiczne wpierają działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska”.

Istotnym dla wskazania wzajemnych relacji istniejących pomiędzy prawnymi zasadami ochrony środowiska a możliwościami swobodnego kształtowania krajobrazu jest przepis art. 31 ust. 3: „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia, moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”. Tym samym uznać należy, iż „środowisko” stanowi wartość konstytucyjną o szczególnym znaczeniu, co znajduje wyraz nie tylko w art. 31 ust. 3, ale także w art. 5, 74 i 86. Oznacza to nie tylko dopuszczalność, ale i potrzebę ustanawiania ograniczeń wolności i praw z uwagi na ochronę środowiska. Stosownie do przepisu art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa” – obowiązek dbałości o stan środowiska ma charakter powszechny i odnosi się do wszystkich jednostek organizacyjnych. W przypadku naruszenia powyższego nakazu konkretny podmiot ponosi z tego tytułu odpowiedzialność. Powyższy przepis ma doniosłe znaczenie albowiem konstytucja jest powszechnie obowiązującym źródłem prawa i jako taka może być bezpośrednio powoływana jako podstawa rozstrzygnięć wszelkich organów, w tym decyzji administracyjnych, orzeczeń sądów powszechnych oraz administracyjnych. Zauważyć jednak należy, iż przepis ten nie uwzględnia prawa podmiotowego obywatela do korzystania z wartości środowiska, zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju, do której z kolei odwołuje się

przepis art. 5: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

W literaturze wyróżnić należy dwie grupy poglądów ujmujących środowisko w znaczeniu wąskim oraz szerokim, a więc zawierającym wszelkie elementy otaczających człowieka przedmiotów i wartości łącznie z wartościami kultury materialnej, sztuki i cywilizacji. Dyskusję na ten temat trafnie podsumował ŁUSKACZ (1974), wskazując, iż pojęcie środowiska powinniśmy odnosić tylko do istniejących warunków przyrodniczych. Elementy antropogenne zaś powinny być nie przedmiotem ochrony, ale przedmiotem kontroli, a przedmiot szerokiej wersji środowiska nie mógłby być w dziedzinie regulacji prawnej chroniony integralnie skoro ochrona jednych elementów środowiska implikowałaby często degradację innych.

Legalną definicję pojęcia „środowiska” znajdziemy w ustawie p.o.ś., która w art. 3 pkt 39 stanowi, iż pod tym pojęciem należy rozumieć: „ogół elementów przyrodniczych, w tym także przekształconych w wyniku działalności człowieka, a w szczególności powierzchnię ziemi, kopaliny, wody, powietrze, zwierzęta i rośliny, krajobraz oraz klimat”. Definicja ta ustala ostatecznie relację pomiędzy przyrodą i środowiskiem albowiem przyroda to część środowiska. Powyższe zastrzeżenia odnoszą się również do „krajobrazu”, który według ustawodawcy został zaliczony do części składowej „środowiska”. W przepisie art. 3 pkt 13 p.o.ś. z kolei wskazane zostały działania, które mają zmierzać do „ochrony środowiska”, pod którym to pojęciem należy rozumieć: „podjęcie lub zaniechanie działań umożliwiające zachowanie lub przywracanie równowagi przyrodniczej; ochrona ta polega w szczególności na: a) racjonalnym kształtowaniu środowiska i gospodarowaniu zasobami środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, b) przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom, c) przywracaniu elementów przyrodniczych do stanu właściwego”.

Powyższe przepisy wskazują jednoznacznie, iż działania te nie mogą ograniczać się jedynie do czynności zachowawczych mających na celu utrzymanie istniejącego stanu środowiska lub jego poszczególnych elementów. Według PACZUSKIEGO (2008) bezspornym pozostaje, iż wraz z rozwojem cywilizacji i postępem technicznym nie jest możliwe całkowite zaniechanie wykorzystywania np. złóż kopalin, co w konsekwencji prowadzić może również do niszczenia ich składników (atmosfery, zbiorników wodnych...). Tak więc aktualne metody ochrony środowiska polegać będą z jednej strony na dążeniu do zachowania możliwie jak największej sfery wolnej od ingerencji człowieka również w zakresie architektury krajobrazu, z drugiej zaś na możliwie racjonalnym kształtowaniu środowiska, polegającym na wykorzystaniu jego elementów, a następnie przywracaniu ich do należytego stanu, na przykład w drodze zabiegów rekultywacyjnych (LPIŃSKI 2007). Wśród zasad obowiązujących w drugiej z wymienionych wyżej metod to zasada zrównoważonego rozwoju odgrywa zasadniczą rolę¹.

¹ James T. WINPENNY (1995) informuje, że już w 1989 roku w literaturze naukowej poświęconej ekonomii środowiska doliczono się 60 definicji zrównoważonego rozwoju.

System prawa międzynarodowego

Spółeczność międzynarodowa po raz pierwszy dała wyraz swojemu zaniepokojeniu stanem środowiska naturalnego w połowie XX wieku. Rozpoczęto wtedy długą drogę w poszukiwaniu nowego ładu, który na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia nazwano właśnie koncepcją zrównoważonego rozwoju. Instytucjonalny ruch na rzecz zrównoważonego rozwoju rozpoczął się na XXIII Sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w 1967 roku, gdzie zwrócono uwagę na przedmiotowy problem publikując Rezolucję nr 2398 „Problemy środowiska człowieka”². Kolejnym dokumentem, który miał istotny wpływ na kształtowanie się pojęcia zrównoważonego rozwoju, był raport „Człowiek i jego środowisko” U Thanta, Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych (1968), albowiem przyczynił się on do upowszechnienia idei ochrony środowiska i to nie tylko wśród państw członkowskich ONZ, ale i w skali globalnej. Raport zawierał informacje o najpoważniejszych zagrożeniach dla środowiska naturalnego, zwrócił uwagę na globalne znaczenie niektórych zagadnień, których bez porozumień międzynarodowych nie da się rozwiązać i wreszcie określił podstawowe problemy, którymi miała się zająć konferencja ONZ na temat ochrony środowiska (Sztokholm, 1972). Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż na tej konferencji ochrona środowiska podniesiona została do rangi podstawowej funkcji państwa, nadto pojawił się nowy termin – „polityka ochrony środowiska”, który zaczęto traktować jako integralną część polityki państwowej. Ważnym wydarzeniem było również powołanie UNEP (United Nations Environment Programme – wyspecjalizowanej agencji ONZ. W wielu krajach pojawiło się nowe prawodawstwo w tym zakresie, pewne postanowienia wprowadzono do konstytucji, zaczęły powstawać ministerstwa zajmujące się problematyką ochrony i kształtowania środowiska (KOCOT 1977).

Po upływie kolejnych 20 lat w Rio de Janeiro odbyła się Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat: „Środowisko i rozwój”. Nazwano ją „Szczycem Ziemi”, gdyż uczestniczyli w niej przedstawiciele 179 państw, w randze prezydentów, premierów lub ministrów. W swoich założeniach nawiązywała do dokumentów Konferencji Sztokholmskiej. Przyjęty został globalny program działań, czyli Agenda 21 – porozumienie państw, którego przedmiotem było podjęcie nowych działań wybiegających już w XXI wiek (RADECKI 1998). Jego celem było rozpoczęcie nowej ery zrównoważonego rozwoju zgodnego z wymogami ochrony środowiska. Zgodnie stwierdzono, że gospodarka światowa musi zaspokajać potrzeby i wymagania człowieka, ale jej wzrost powinien

² „Po raz pierwszy w historii ludzkości pojawił się kryzys o zasięgu ogólnosiwiatowym, obejmujący zarówno kraje rozwinięte, jak i rozwijające się – kryzys dotyczący stosunku człowieka do środowiska. Oznaki zapowiadające ten kryzys widoczne były od dawna – eksplozja demograficzna, niedostateczna integracja niezmiernie rozwiniętej techniki z wymogami środowiska, wyniszczanie ziem uprawnych, bezplanowy rozwój stref miejskich, zmniejszanie się terenów wolnych i coraz większe niebezpieczeństwo wyginięcia wielu form życia zwierzęcego i roślinnego. Nie ulega wątpliwości, że jeśli proces ten będzie kontynuowany, przyszłe życie na Ziemi może być zagrożone. Jest więc sprawą palącą rozpatrzenie problemów zagrożenia środowiska umożliwiającego człowiekowi realizowanie jego najwyższych aspiracji oraz podjęcie kroków dla zapobieżenia temu niebezpieczeństwu. [...] Stało się jasne, że wszyscy żyjemy w biosferze, której przestrzeń i zasoby, jakkolwiek olbrzymie, są jednak ograniczone” (fragment rezolucji nr 2398 „Problemy środowiska człowieka”).

mieścić się w granicach „pojemności” planety. Podkreślono także, że ochrona środowiska oraz rozwój gospodarczy i społeczny nie mogą być traktowane jako osobne dziedziny.

Z kolei w planie działań Światowego Szczytu w sprawie Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu (2002) zapisano, iż: „Zdecydowanie potwierdzamy nasze zobowiązanie do przestrzegania zasad z Rio, do realizacji w pełni Agendy 21 i Programu Dalszej Realizacji Agendy 21. Zobowiązujemy się również do osiągnięcia uzgodnionych na szczelbu międzynarodowym celów rozwoju, m.in. zawartych w Deklaracji Milenijnej Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz w ustaleniach poczynionych od 1992 roku na najważniejszych konferencjach Narodów Zjednoczonych i w porozumieniach międzynarodowych” (SOBOLEWSKI 2002).

Definicja pojęcia „zrównoważony rozwój” pojawiła się również w raporcie Organizacji Narodów Zjednoczonych z 1987 roku pt. „Nasza wspólna przyszłość” (nazywanym często Raportem Brundtland – od nazwiska przewodniczącej grupy roboczej, Gro Harlem Brundtland, premiera rządu Norwegii) i wskazywała, iż „jest to rozwój, który zapewnia zaspokojenie potrzeb obecnych pokoleń, nie przekreślając możliwości zaspokojenia potrzeb pokoleń następnych”³.

Ujęcie teoretyczne

W Polsce, kiedy jest mowa o zrównoważonym rozwoju, rozumie się przez to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń – art. 3 pkt 50 p.o.ś.

Powyższa legalna definicja znajduje również odzwierciedlenie w poglądach doktryny (NAZARKO i DOBRZYŃSKI 2000), gdzie dominuje holistyczne podejście do problemu zrównoważonego rozwoju, wskazujące, iż nie musi on być kompromisem pomiędzy dobrobytem, równością i środowiskiem naturalnym, powinien być natomiast układem partnerskim z zachowaniem zasad solidarności i różnic kulturowych, bazującym jednak na ciągłym rozwoju technologii i innowacji. Często również przyjmuje się, iż współcześnie koncepcja zrównoważonego rozwoju jest bardziej ideą polityczną niż koncepcją pozwalającą na budowanie strategii gospodarczej. Ponadto zasada ta zakłada pewną równowagę pomiędzy rozwojem ekonomicznym i społecznym a wymogami ochrony środowiska. Na tle tej równowagi można zauważyć dwa stanowiska. Pierwsze z nich zakłada takie kształtowanie polityki rozwoju ekonomicznego i społecznego, aby nie została naruszona jakość środowiska, a więc daje prymat ochronie środowiska. Drugie stanowisko sprowadza się do postulatu takiego kształtowania polityki ochrony środowiska, aby nie podważać rozwoju ekonomicznego i społecznego, a polityka ekonomiczna i społeczna powinna preferować warianty rozwojowe w sposób racjonalny korzystające z zasobów środowiska. Rozpatrując powyższe na gruncie przepisu art. 5 Konstytucji RP, należy przyjąć, iż polski ustawodawca opowiedział się za drugim wariantem, albowiem należy tak kształtować politykę ochrony środowiska, aby nie podważać rozwoju ekonomicznego i społecznego. Powyższy przepis nakazuje bowiem zapew-

³ OUR COMMON Future. (1987). Oxford University Press.

nienie ochrony środowiska w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju, która to zasada ma więc odrębną treść od postulatu ochrony środowiska i stanowi zasadę nadrzędną wobec polityki ochrony środowiska. To nie zrównoważony rozwój powinien być kształtowany zgodnie z wymogami ochrony środowiska, ale ochrona środowiska powinna być kształtowana zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju (NOWICKI 1993, KOZŁOWSKI 1994, SOMMER 2005).

Próbując określić wzajemne relacje pomiędzy ochroną środowiska, którego naczelną zasadą pozostaje zrównoważony rozwój, a architekturą krajobrazu, nie sposób podjąć próby sformułowania definicji krajobrazu. Legalną jego definicję znajdziemy m.in. w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej sporządzonej we Florencji w dniu 20 października 2000 r. (Dz.U. 2006.14.98), która stanowi, iż przez to pojęcie należy rozumieć: „obszar postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”. SZCZĘSNY (1975) wyróżnia dwa kierunki pojmowania krajobrazu: „Pierwszy z nich, reprezentowany przede wszystkim przez geografów, a później uzupełniony poglądami biologów, traktuje krajobraz jako pojęcie przyrodnicze odnoszące się do podstawowych elementów składowych środowiska przyrodniczo-geograficznego. Drugi kierunek, którego zwolennikami są głównie architekci, ogranicza treść i zakres tego pojęcia tylko do cech zewnętrznych, widokowych i wartości estetycznych, właściwych dla danego obrazu.” Szczesny formułuje również własną definicję, wskazując, iż „krajobrazem jest całość (...) przyrody wraz z elementami wprowadzonymi przez człowieka na naturalnie ograniczonym odcinku ziemi, oceniana jako układ warunków naturalnych, reprezentujących określone zewnętrzne cechy estetyczno-widokowe”.

W literaturze często przyjmuje się (np. SOLON 2004), iż krajobraz jako obiekt złożony składa się z trzech układów hierarchicznych obejmujących:

- a) zróżnicowanie abiotyczne przestrzeni,
- b) zróżnicowanie pochodzenia antropogenicznego, obejmujące przede wszystkim użytkowanie ziemi, ale także obiekty związane z historią i zwyczajami, określające tzw. specyfikę miejsca,
- c) zróżnicowania biotyczne, obejmujące m.in. podział na regiony biogeograficzne, kompleksy ekosystemów i poszczególne ekosystemy.

Według BORYSA (1999) powyższe uwarunkowania oczywiście mogą być rozpatrywane przy szczególnym uwzględnieniu czynników kulturowych, społecznych lub ekonomicznych. Zasadne staje się tym samym sformułowanie podstawowych cech „krajobrazu zrównoważonego”, którego prawidłowy rozwój nie zawsze musi być związany z zachowaniem procesów naturalności środowiska oraz ekorozwojem, albowiem powinien on się cechować:

- a) stabilnością strukturalną kompozycji i konfiguracji w warunkach niezmiennego użytkowania,
- b) spójnością przestrzenną sieci płątów i korytarzy, wyróżnionych zarówno na podstawie zróżnicowania strukturalnego, jak i możliwościami przemieszczania się gatunków roślin i zwierząt,
- c) stabilnością naturalnych i antropogenicznych strumieni materii i energii,
- d) bogactwem typologicznym ekosystemów, odpowiadającym zróżnicowaniu warunków siedliskowych.

Powyższe założenia należy skonfrontować z funkcjami, jakie powinno spełniać prawo ochrony środowiska, tj.:

- 1) organizacyjną – tworząc podstawy prawnoustrojowe ochrony środowiska i powołując na podstawie aktów prawnych instytucje i podmioty odpowiedzialne w tym zakresie (JASTRZĘBSKI 1990, ŁUSKACZ 1974);
- 2) reglamentacyjno-ochronną – polegającą na wprowadzaniu ograniczeń i zasad korzystania z zasobów środowiska lub nadawania poszczególnym elementom środowiska charakteru obiektów prawnie chronionych, np. w formie parku narodowego (PACZUSKI 2000);
- 3) ochrony praw podmiotowych – polegającą na zaspokajaniu, w granicach określonych przepisami prawa cywilnego, różnego rodzaju roszczeń o charakterze kompensacyjnym (naprawienie szkody w formie zapłaty odszkodowania), zapobiegawczego (zaniechanie naruszeń) albo przewrócenia stanu zgodnego z prawem (JĘDROŚKA i BAR 2005);
- 4) stymulatora działalności gospodarczej – polegającą na stosowaniu odpowiednich instrumentów ekonomiczno-prawnych, stanowiących system oddziaływań motywacyjnych na podmioty gospodarcze, w celu zachęcenia ich do działań korzystnych dla środowiska bądź przynajmniej powstrzymania się od działań niekorzystnych dla środowiska (CZAJA i IN. 2002, GÓRKA i POSKROBKO 1987, POSKROBKO 1982, ŁOJEWSKI 1995, 2007, MAŁECKI 1982);
- 5) wdrażania postępu technicznego – za pośrednictwem nakazów i zakazów w ramach obowiązujących przepisów prawa⁴;
- 6) represyjną prawa – polegającą na ustanawianiu sankcji karnych za naruszenia prawa ochrony środowiska, które wyczerpują znamiona przestępstwa lub wykroczenia (DĘBSKI 1979, REJMAN 1977);
- 7) ochrony walorów środowiska o znaczeniu ponadpaństwowym (np. podpisana w Paryżu 19 marca 1932 roku KONWENCJA... 1932, obowiązująca w Polsce od 1932 roku).

Wśród podstawowych kierunków ochrony środowiska określonych w p.o.ś. znajduje się „ochrona świata roślinnego i zwierzęcego” i „ochrona walorów krajobrazowych oraz wypoczynkowych środowiska”. W zakresie zasad ochrony obszarów o wyjątkowych naturalnych wartościach przyrodniczych, cennych ze względu na szczególne wartości naukowe lub społeczne, oraz wartości krajobrazowych środowiska o szczególnych wartościach ze względu na potrzeby społeczne, ustawa odsyła do przepisów o ochronie przyrody, w tym do Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (USTAWA... 2004, dalej: u.o.p.). Zgodnie z jej postanowieniami ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody, m.in. krajobrazu (art. 2 ust. 1 pkt 7). Natomiast celem ochrony przyrody jest m.in. ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień; utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody; kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody. (art. 2 ust. 2, pkt. 5-7). W art. 6 u.o.p. wskazane zostały formy

⁴ Zob. art. 204 ust. 1 p.o.ś.: „Instalacje wymagające pozwolenia zintegrowanego powinny spełniać wymagania ochrony środowiska wynikające z najlepszej dostępnej techniki...”.

ochrony przyrody, do których ustawodawca zaliczył: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz ochronę gatunkową roślin, zwierząt i grzybów.

Za przestrzenne formy ochrony przyrody w Polsce uznać należy parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu. Są także nowe formy: stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Ten rodzaj ochrony zmierza do zabezpieczenia przed zniszczeniem bądź degradacją walorów przyrodniczych i cech estetycznych środowiska na określonych obszarach, z uwzględnieniem ich znaczenia jako terenów rekreacyjnych. Wszystkie wymienione powyżej formy przestrzennej ochrony przyrody tworzą spójny, choć wyraźnie zróżnicowany krajowy system obszarów chronionych. Ten układ o dużym potencjale biologicznym przywróci, jak należy sądzić, przyrodnicze powiązania przestrzenne między funkcjonującymi obszarami chronionymi, wpływając na charakter stosunków wodnych i klimatycznych w całym kraju oraz zabezpieczy przed degradacją zachowane jeszcze walory krajobrazowe.

Podsumowanie

Powyższe rozważania nakazują przyjąć, iż słuszną pozostaje teza, iż w istocie granice ochrony środowiska, a w konsekwencji również kształtowania krajobrazu, wyznaczone są przez potrzeby człowieka. Innymi słowy aktualne przesłanki ochrony środowiska, w tym również architektury krajobrazu, wyznaczone są bezpośrednio przedmiot ochrony, którym jest właśnie człowiek, jego życie, zdrowie, a także jakość życia. Te trzy wartości scalają w jedno cele wszelkich przedsięwzięć ochronnych (notabene determinują one również rozwój gospodarczy). Słuszność powyższej tezy potwierdza *expressis verbis* przepis art. 3 pkt 50 p.o.ś., z którego wynika, iż celem zrównoważonego rozwoju jest zaspokajanie potrzeb „poszczególnych społeczności i obywateli”. Jednocześnie nie może ująć uwadze przepis art. 5 pkt 8 u.o.p., który stanowi, iż pod pojęciem ochrony krajobrazowej należy rozumieć zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu. Powyższy przepis należy jednak interpretować w połączeniu z normami prawnymi zawartymi w art. 2 ust. 1 i 2 u.o.p. zawierającymi swoiste wytyczne wskazujące, co należy rozumieć pod pojęciem ochrony przyrody i jakie są cele w tym zakresie. Zasadne wydaje się przypomnienie tezy, iż ochrona przyrody jest częścią ochrony środowiska (RADECKI 1996). Jak zostało jednak wspomniane powyżej, bezwzględny zakaz zmian krajobrazu nie jest możliwy, dlatego też coraz częściej mówimy o kształtowaniu krajobrazu, nie zaś o jego ochronie. Funkcje państwa wyznaczone są w tym zakresie przez przepisy prawa określające również granice i zasady prowadzenia polityki (MACHOWSKI 2003). Szczegółowe rozwiązania prawne powinny więc chronić tylko krajobrazy kwalifikowane jako wymagające ochrony, w krajobrazach zaś niekwalifikowanych tylko poszczególne elementy (np. zadrzewienia). Ochrony te należy wyraźnie rozdzielić w celu normatywnej jasności i praktycznej sprawności, a kryterium rozdziału powinny stanowić (wyeksponowane w podanych powyżej definicjach krajobrazu) funkcje estetyczne i wartości rekreacyjne.

Mając na uwadze powyższe rozważania, stwierdzić należy, iż aktualny stan prawny determinujący granice ewentualnych zmian w krajobrazie w ramach skutecznej ochrony środowiska w duchu koncepcji zrównoważonego rozwoju wskazuje, że obecnie mamy

do czynienia z ochroną ograniczoną – w odróżnieniu od ochrony zupełnej mającej charakter kompleksowy i niedopuszczającej jakiegokolwiek zmiany (BOĆ i IN. 2000). Kierunek zmian wobec stanu zastanego jest zazwyczaj niekorzystny dla środowiska, chyba że zmiany w środowisku już tak poważnie przekraczają dopuszczalne parametry, że należy podjąć czynności zmierzające do przywrócenia stanu naturalnego. Zaznaczyć należy, iż modyfikacyjna funkcja człowieka wobec krajobrazu jest dziś oczywista, albowiem krajobrazy naturalne, to jest powstałe bez wpływu człowieka, są dziś niezwykle rzadkie, częściej możemy spotkać krajobrazy prawie naturalne, natomiast dominującym typem jest krajobraz kulturowy, tj. użytkowany i ukształtowany przez człowieka, choć oczywiście oparty w większym lub mniejszym stopniu na elementach naturalnych.

Literatura

- BOĆ J., NOWACKI K., SAMBORSKA-BOĆ E., 2000. Ochrona środowiska. Kolonia Limited, Wrocław.
- BORYS T., 1999. Wskaźniki ekorozwoju. *Ekonomia i Środowisko*, Białystok.
- CZAJA S., GRACZYK A., JAKUBCZYK Z., 2002. Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych. C.H. Beck, Warszawa.
- CZŁOWIEK i środowisko. Raport Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta z dnia 26.05.1969 r. Biul. Pol. Komit. ds. UNESCO, numer specjalny.
- DEKLARACJA Konferencji ONZ na temat ochrony środowiska, Sztokholm, czerwiec 1972. 1972. Kształtowanie i Ochrona Środowiska. Materiały do Dyskusji 1.
- DĘBSKI R., 1979. Funkcja prawa karnego w ochronie środowiska. Łódź.
- EUROPEJSKA Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji w dniu 20 października 2000 r. 2006. Dz.U. 14.98.
- GÓRKA K., POSKROBKO B., 1987. *Ekonomia ochrony środowiska*. PWE, Warszawa.
- GRZYBOWSKI S., 1977. Problemy ochrony środowiska człowieka a zadania prawa cywilnego. *Krak. Stud. Praw.* 10: 80-nast.
- JASTRZĘBSKI L., 1990. *Prawo ochrony środowiska w Polsce*. PWN, Warszawa.
- JĘDROŚKA J., BAR M., 2005. *Prawo ochrony środowiska*. Centrum Prawa Ekologicznego, Wrocław.
- LIPIŃSKI A., 2007. *Prawne podstawy ochrony środowiska*. Wolters Kluwer Business, Warszawa.
- KOCOT K., 1977. *Prawnomiędzynarodowe zasady zoologii*. Warszawa.
- KONSTYTUCJA Rzeczypospolitej Polski z dnia 2 kwietnia 1997 roku. 1997. Dz.U. 78.483 ze zmianami.
- KONWENCJA o ochronie ptaków pożytecznych dla rolnictwa. 1932. Dz.U. 62.625.
- KOZŁOWSKI S., 1994. *Droga do ekorozwoju*. PWN, Warszawa.
- ŁOJEWSKI S., 1995. *Ekonomia środowiska*. Wyd. Uczeln. AT-R, Bydgoszcz.
- ŁOJEWSKI S., 2007. *Ekonomia zasobów i środowiska*. KPSW, Bydgoszcz.
- ŁUSKACZ L., 1974. Rola polityki i prawa w kształtowaniu i ochronie środowiska. *Studia Juridica* II. Zagadnienia prawnej ochrony środowiska naturalnego. Warszawa.
- MACHOWSKI J., 2003. *Ochrona środowiska. Prawo i zrównoważony rozwój*. Żak, Warszawa.
- MAŁECKI J., 1982. *Prawnofinansowe instrumenty ochrony i kształtowania środowiska*. Poznań.
- NAZARKO J., DOBRZYŃSKI M., 2000. *Zrównoważony rozwój – podejście holistyczne*. W: *Uwarunkowania ochrony środowiska. Aspekty krajowe, unijne, międzynarodowe*. Red. E.K. Czech. Difin, Warszawa.
- NOWICKI M., 1993. *Strategia ekorozwoju Polski*. AR-W Grzegorzcyk, Warszawa.
- OUR COMMON Future. (1987). Oxford University Press, Oxford.
- PACZUSKI R., 2000. *Prawo ochrony środowiska*. Branta, Bydgoszcz.
- PACZUSKI R., 2008. *Ochrona środowiska. Zarys wykładu*. Branta, Bydgoszcz.
- POSKROBKO B., 1982. *Ekonomia ochrony i kształtowania środowiska*. Nowa gałąź wiedzy ekonomicznej. Aura 5.
- RADECKI W., 1996. *Prawna ochrona środowiska w rolnictwie*. Zielona Góra.

- RADECKI W., 1998. Przestępstwa przeciwko środowisku. W: Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny 18.
- REJMAN G., 1977. Ochrona środowiska naturalnego w prawie karnym. Warszawa.
- SOBOLEWSKI M., 2002. Ocena dorobku światowego szczytu w sprawie zrównoważonego rozwoju w Johannesburgu (WSSD). Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz, 942.
- SOLON J., 2004. Ocena zrównoważonego krajobrazu – w poszukiwaniu nowych wskaźników. Studia ekologiczno-krajobrazowe w programowaniu rozwoju zrównoważonego. W: Przegląd polskich doświadczeń u progu integracji z Unią Europejską. Red. M. Kistowski. Gdańsk.
- SOMMER J., 2005. Efektywność prawa ochrony środowiska i jej uwarunkowania – problemy udatności jego struktury. *Prawo Ochrony Środowiska*, Wrocław.
- SZCZĘSNY T., 1975. Ochrona przyrody i krajobrazu. PWN, Warszawa.
- USTAWA z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody. 2004. Dz.U. 92.880 ze zmianami.
- USTAWA z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska. 2001. Dz.U. 62.627 ze zmianami.
- WINPENNY J.T., 1995. Wartość środowiska. Metody wyceny ekonomicznej. PWE,

LEGAL ASPECTS OF THE RELATION BETWEEN LANDSCAPE ARCHITECTURE AND ENVIRONMENTAL PROTECTION

Summary. The article contains discussion of theoretical concepts and general regulations definition of environmental protection and landscape. They have been described on constitutional basis of the environmental protection law especially balanced development rule as the rule which has a fundamental influence on the landscape shape. Also functions of the law within the appropriate environmental protection and rational forming of landscape have been discussed. The authors have also focused on the indication of factory concerning obligatory regulations corresponding to the problems of legal environmental protection alongside with the principles forming the landscape. Attempt to estimate the influence of the above-mentioned factors has been taken on rational landscape forming and mutual conditionality among forceful environmental protection but rational forming of landscape. Analysis performed by authors and solutions accepted take into consideration at national explanation of regulations and within the confines of the European Union. The authors take into account the jurisdiction of general courts also Constitutional Tribunal and literature and views of doctrines in objective range.

Key words: landscape architecture, environmental protection, protection of nature balanced development

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Andrzej Drabiński, Instytut Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, pl. Grunwaldzki 24 A, 50-363 Wrocław, Poland, e-mail: andrzej.drabinski@up.wroc.pl

Zaakceptowano do druku – Accepted for print:

22.09.2008

Do cytowania – For citation:

*Drabiński A., Sobota M., 2008. Prawne aspekty relacji: architektura krajobrazu – ochrona środowiska. *Nauka Przyr. Technol.* 2, 4, #24.*